Föreningen Heimdals Folkskrifter. — N:r 40.

DEN

UNISONA SÅNGEN

AF **Rektor K. E. PALMGREN** ------------ STOCKHOLM F. & G. BEIJERS BOKFÖRLAGSAKTIEBOLAG

Upsala 1896 Almqvist & Wiksells Boktr.-Aktieb.

Förord till den elektroniska utgåvan

Boken, som tillhör University of Michigan Library, har scannats av Google Books. Den anpassades och OCR-tolkades för Projekt Runeberg i mars 2014 av Bert H.

FÖROR I).

Ett föredrag af väsentligen samma innehåll som denna lilla skrift fanns intaget i Palmgrenska Samskolans redogörelse för läsåret 1885—86 under titel: uNågra anmärkningar rörande sångundervisningen i våra skolor.u Något vidlyftigare redogjorde jag för mina åsikter i sångfrågan i det föredrag, som jag på uppmaning af intresserade höll i Musikaliska Akademiens hörsal i Stockholm under våren 1892. Föreningen Heimdal i Uppsala har välvilligt nog uttryckt en önskan att med sina folkskrifter införlifva detta mitt inlägg till försvar för den unisona sången såsom den i sann mening folkliga. Det har därvid hlifvit nödvändigt, dels att sammandraga, dels ock att något omarbeta detsamma, detta senare med fäst af seende på att den unisona sångens ställning under årens lopp ändrat sig till det bättre. Förr var ju enstämmig, unison sång utanför våra kyrkor så godt som okänd. Numera åter är det ej alldeles ovanligt, att någon gång hela folkförsamlingar vid högtidliga tillfällen uppstämma en unison sång. Så erinrar sig mången med glädje sådana tillfällen, då Aulan vid våra universiteter genljudit af stämningsfulla, unisona sånger, och vid skolmöten kan man nästan säga, att den unisona sången fått hemortsrätt. Äfven vid många skolor, högre som lägre, har den fått större rum sig tillmätt än förr. Allt synes tyda därpå, att man fått uppmärksamheten fästad på den unisona, folkliga sångens betydelse. Mycket återstår dock ännu att härvidlag göra. Låtom osshoppas, att denna föreningen Heimdals lilla skrift något måtte bidraga till väckande af sång och sångkärlek i vårt land.

Till slut en praktisk anmärkning! Vid åtskilliga tillfällen har man låtit den då förekommande unisona sången ledas af blåsinstrumenter. Detta är felaktigt, ty blåsin-strumenter liksom den allt för starkt spelande orgeln förtaga hos mången lusten att sjunga och göraTmänniskorösten obehöflig. Skola instrumenter leda sången, så böra helst stråkinstrumenter begagnas.

Stockholm i november 1896.

K. 25. Palmgren.Ingen torde väl, för så vidt han är bekant med förhanden varande förhållanden, kunna neka till, att sångkonsten, det vill här säga förmågan att kunna sjunga, är stadd i märkbart aftagande i vårt land. Här glädjas vi, ja, yfvas öfver våra utmärkta förmågor inom tonkonstens område, vår opera, vår studentsång och våra sångföreningar; men trots allt detta är likväl icke blott sångförmågan utan den därmed förbundna lusten att sjunga skäligen klen i vårt land. Få länder torde gifvas, där man får höra så litet sång som nu för tiden i Sverige. Jag

fäster mig härvid icke vid konstsången. Den odlas nog, men den är och måste till följd af sin natur vara blott ett fåtals tillhörighet. För den stora massan af folket åter, det uppväxande släktet däri inberäknadt, för hela denna stora hop finnes för närvarande så godt som ingen sång och i följd däraf ganska liten lust att sjunga. Skalden har blott allt för rätt, då han vemodigt utbrister:

“Tystnat har visan i Sveriges skogar,

Tyst går mödan vid liar och plogar.*

öifves då icke, frågar någon, undervisning i sång här i landet, vid våra skolor, vid våra universitet och på flere andra ställen? Jo, — visserligen undervisas i sång, det vill jag ej förneka, men hvar, hvar i vårt fädernesland sjunges det? Det är frukten af sångundervisningen, som jag söker. Hvar finnes den? Sjunga vi numera i våra hem? När få vi höra sång fråti barnaläppar, från vår ungdom, i våra skolor, från folkets stora flertal? När få vi höra sång i våra kyrkor eller ens vid våra universitet?

Låtom oss se till, huru härmed förhåller sig! Vibörja med hemmen; jag tänker här närmast på de s.. k. “bildade hemmen“. Sjunga vi där? Mycket litet. Om vi äga en vän eller väninna, begåfvad med sångröst, så är han eller hon någon gång så vänlig och låter oss höra en eller ett par vanligen utländska sånger. Så få vi kanske också emellanåt höra en ofta af tämligen motspänstiga stämmor hopkommen kvartett. Men när sjunga far och mor och barnen? Och dock, hvilken stor sinnets lyftning ligger icke uti sången, hvilken källa till okonstlad fröjd ej minst för barnasinnet! — Nå, men i skolorna få vi väl sjunga? Ja visserligen, men här inträder åtminstone i af-seende på våra statsläroverk ett märkligt förhållande. Under det alla öfriga skolans ämnen äro obligatoriska för barnet och icke ens lärarekollegiet i sin helhet, än mindre någon enskild lärare äger rätt att befria ett enda barn från ett enda ämne, så är i afseende på barnets rättighet att få lära sjunga sångläraren så godt som enväldig och kan beröfva det en rätt, som bör vara och verkligen är allas. Härvidlag hjälper icke, om barnet själf vill eller föräldrarne vilja. Oblidke-ligt lyder utslaget: “du har ingen röst, intet öra.“ Men hvem svarar för, att icke barnet genom öfning får både röst och öra; ty ännu har ingen kunnat uppdraga gränsen för den mänskliga öfningens möjliga resultat. Tvärt om synes det billigt att, om anlaget i början synes vara ringa och obetydligt, man just därför så mycket mer bemödar sig om dess uppöfning. Huru mycket arbete få vi icke använda för att uppöfva barnets slumrande förmåga i t. ex. räkning och skrifning? Men icke går det där an att säga: “din begåfning för räkning, för skrifning, mitt barn, är så liten, att vi icke anse det löna mödan att uppöfva den.“ Ett sådant tal skulle med rätta anses för dåraktigt. Men just så dåraktigt behandlas merendels barnen i våra skolor, då det är fråga om sång förmågan, och den är dock enligt mitt förmenande en egenskap, nästan lika ofta förekommande som förmågan att tänka och tala; en tjugoårig erfarenhet från sångundervisningen i min egen skola har hos mig be-fästat denna öfvertygelse. Följden af ofvan antydda missförhållandet blir naturligtvis, hvad skolsången angår, att blott ett fåtal af barnskaran får någon utbildning i såug. De öfriga få alls ingen sådan utbildning, få alls icke sjunga, endast möjligen deltaga i psalmsången vid morgonbönen. Den stora massan af lärjungar i Sveriges skolor får icke lära sig sjunga, icke deltaga i sång; detta torde stå fast. — Nå, men i kyrkorna sjunges det väl? Visserligen. Men antag, att orgeln och den på flere ställen befintliga s. k. kyrkokören öförmodadt upphörde med sina toner, hur skulle då vår kyrkosång taga sig ut? På många ställen, fruktar jag, rätt jämmerligt. — Hvad slutligen studentsången angår, så må visserligen villigt medgifvas, att den är skön, härlig och väl-klingande, men äfven den har ett fel: den är liksom skolsången aristokratisk, d. v. s. blott några utvaldes, icke allas tillhörighet. Af en studentkår på omkring 1,500 medlemmar sjunga i medeltal 3- å 400. Den stora massan af studenter däremot sjunger icke. Hvarken i skolan eller vid universitetet hafva de fått lära sig den konsten. Vid sina fester äro de därför dömda till tystnad, för så vidt de icke till äfventyrs taga skadan igen genom att — skräna.

* *

*

Hvad kan vara orsaken till att ett sådant missförhållande i afseende på sångutbildningen äger rum hos oss? Svaret ligger nära till hands: orsaken är, att vi icke göra rättvisa åt den lilla obetydliga sångförmågan, åt den lilla svaga rösten, utan slösaktigt gå den förbi och både vid skolan och universitetet endast utvälja de med större röstresurser

begåfvade. Endast de erhålla någon utbildning i sång. Vid urvalet heter det väl: “du har ingen röst“; men det korta talets tysta mening är: “du har icke nog stor, nog vacker röst, därför har du här ingen plats, ingen rätt att utbilda det lilla du har, ty här utbildas endast de mera röstbegåf-vade.“ Men skolan har till ändamål att stärka, förädla ochtill harmonisk samverkan utveckla lärjungarnes allmänt mänskliga egenskaper och bör således bland sina uppgifter äfven upptaga sången och upptaga den så, att dess karakter af allmänt anlag icke går förlorad. Man kan med skäl säga, att barnens och ungdomens rätt kränkes, om de ej få utgjuta sina känslor i toner, låt vara att de äro af mindre styrka och skönhet än ett annat barns, en annan ynglings. -

Detta åsidosättande af den mindre röstbegåfningen har bland annat haft den följden med sig, att, såvida det ej är solosång af rang, vi icke sätta värde på annan sång än stämsång. Följden häraf åter har blifvit, att vi värdera en sång efter dess flerstämmighet, den fyrstämmiga mer än den trestämmiga, under det att den enstämmiga (unisona) körsången så godt som intet värde har. I vårt fädernesland finnas törhända bildade människor, hvilka aldrig reflekterat öfver eller ens vetat, att det verkligen gifves enstämmig körsång och säkerligen, om jag undantager kyrkosången, aldrig hört sådan. Jag tror icke, att jag säger för mycket, om jag påstår, att just i denna öfverdrifna dyrkan af flerstämmig sång ligger ett af de förnämsta skälen till sångutöfningens och sångens aftagande i vårt land, den folkets sång, som fordomtima så allmänt hördes i våra bygder.

Den flerstämmiga sången har därigenom att den icke kan tillgodogöra sig den mindre rösten hindrat dennas utbildning och sålunda mot sin vilja bidragit till att minska sångens utbredning. Det är ju icke fint, om det icke är stämsång. Därför bestämmes: “kan du icke sjunga i stämma, så får du alls icke sjunga; du är dömd till tystnad, ehuru din röst väl skulle kunna fylla en liten plats i en enstämmig körsång.“ — Det tyranni, som vår dyrkan af flerstämmig sång, i synnerhet kvartetten, utöfvar, är icke obetydligt. Ty utom det att den förhindrar den enstämmiga körsången, där alla röster, äfven den minsta, hafva plats öppen för sig, så tvingar oss denna dyrkan att hålla tillgodo med stämsång, huru dålig och illa hopkommen den än må vara. Men så stor är modets och vanans makt, att vi hellre höra en öronpinande kvartettsång än gemensamt uppstämma en enstämmig sång, där de olika förmågorna icke sättas på så hårda sångprof som i kvartettsången. Denna vår dyrkan af kvartettsång har ledt därhän att i de flesta af våra skolor, från de allmänna läroverken till folkskolorna på flere ställen, goss-skolor så väl som flickskolor, flerstämmig sång nästan uteslutande öfvas. Sångläraren utväljer efter en vanligtvis knapphändig s. k. pröfning, men alltid utan föregående öfning dem, som äro lämpliga till flerstämmig sång, och sedan “tränas“ dessa få utvalda i den ädla sångkonsten alla sångtimmar genom idkeliga omsjung-ningar ofta af några få sångstycken hela terminen igenom.

Arten af det intresse och de känslor för sången man genom denna förvända metod bibringar barnet torde enhvar lätt kunna föreställa sig. Också klagas det allmänt öfver våra barns ringa lust för skolsång, öfver dålig disciplin under sånglektionerna o. s. v. Och detta är väl ej att undra på. Tänkom oss ett barn med dess ålders naturliga liflighet en half eller hel termin tvunget att sjunga andra, tredje eller fjerde stämman i ett stycke, att under anvisningar och rättelser upprepa samma ljud, samma ord dag efter dag. Det är i de flesta fall rent af en tortyr, ett onaturligt hämmande af barnasinnets kärlek till sång, ett vanhelgande af sångens väsen och sångstyckets innehåll. Ty vid detta omtuggande af stämmans ljud inträffar att sången, melodien, stämman blir allt; men det finnes väl något annat i en ädel sång än ljud et, det finnes där äfven någonting för sinnet lika viktigt, som kallas ord, innehåll. Hur det går med orden och innehållet under inlärandet af stämsången, är klart. Ord och innehåll förintas och detta så mycket mera som till öfningen i stämsång sällan begagnas mer än en vers. Såsom man hos oss sjunger flerstämmig sång, skulle en skald icke behöfva skrifva mer än en vers eller på sin höjd en begynnelse- och en slutvers;de mellanliggande pläga ju oftast öfverhoppas. Men livad var det som föranledde tonsättningen, om icke just innehållets gedigenhet, tankarnas skönhet och känslans entusiasm, hvilka liksom icke funno tillräckligt rum i ordets mera torra och trånga form, utan behöfde yppa sin rikedom i tonernas fullare, skiftnings- och anderikare rynider.

Äfven i ett annat hänseende verkar den flerstämmiga sången hämmande på sångens allmännare utbredning; ty denna sång, satt i kvartett, kunna vi hvarken öfva eller sjunga, om icke alla stämmorna äro tillfinnandes; men sedan sångöfningen slutat och de sista ackorden förklingat, skingras skaran för att kanske aldrig mera

sammanträffa och förena de toner, hvilka man med så mycken möda lärt sig passa ihop. I enstämmig sång däremot är hvar och en sig själf nog utan påhäng af kamrater eller stämmor.

Äfven andra orsaker än en öfverdrifven dyrkan af stämsången hafva bidragit till sångens allmänna aftagande i vårt land. Den rika innerlighet i känslan och den friska omedelbarhet i lynnet, som fordom lade sången på folkets läppar och kräfde ett fulltonigare uttryck för sinnesstämningen än blott tanken och ordet, höra numera till undantagen. Detta framgår äfven af det faktum, att de mindre bemedlade klassernas barn, barnen i folkskolan, äro mera mottagliga för sång än de bemedlade samhällsklassernas, elementarskolans barn. Dessa senare ha förlorat lusten att sjunga; de anse sig därtill för goda, för förnäma och tiga hellre alldeles än att de skulle tillåta sig prestera en medelmåttig sång med en medelmåttig röst. Denna missaktning för den enkla sången visar sig bäst i de högre klassserna af våra skolor, där lärjungar e säkerligen skulle känna sig förnärmade, om de skulle öfva sig i sång, i all synnerhet om det vore en enkel, enstämmig sådan. Men det är icke blott vår skolungdom som har fått sin smak så förvänd; äfven vi äldre lida af samma lyte. Allt hvad i sångväg presteras måste vara utmärkt, vara beräknadt på lof och pris af andra, helst främmande personer. Sällaneller aldrig sjunga vi för vårt eget eller de våras nöje och glädje, för hemmet. Gjorde vi det, så vore både den lilla rösten och den enkla sången tillräckliga ; men för andra är rösten otillräcklig, allt för . litet skolad och sången allt för litet konstmessig.

I nära samband härmed står vår tids onaturliga dyrkan af allt offentligt uppträdande i sångväg samt förbiseende af att äfven den lilla rösten har sitt berättigande och sin stora uppgift att fylla bredvid den mera framträdande eller enastående begåfningen. Vår tid har sett “artisteriet“ florera, hvilket så godt som uteslutande lägger an på beundran, medan den enkla sången, den enkla konstutöfningen, som afser min egen sångöfning och sångnjutning, så godt som alldeles kommit ur bruk, ur modet. Och dock vågar väl ingen påstå, att icke just den sången, sången i hemmet, har en långt djupare och i lifvet mer ingripande betydelse än konstsången, däruti inbegripen både konsert- och kvartettsång, opera- och varietésång.

Sin dryga andel i sångens förfall och allmänna upphörande har äfven den nu brukliga öfverdrifna instrumentalledningen af sången. Allt för många och starka instrumenter inkräkta på rösten — orgeln icke undantagen, hvars ofta allt för starka användande i tid och otid gör församlingens egen psalmsång öfverflödig, svag eller ohörbar. Fordom stod äfven psalmsången både i kyrka och hem långt högre än nu, var mera allmän och själfull, mera rytmisk. Allmogen och de mindre bemedlade ägde till ledning för sin sång, både för psalmen och visan, endast primitiva verktyg, exempelvis psalmodikon med dess enda sträng och siffer-beteckning i stället för noter, och de mera bemedlade begagnade gitarren eller lutan. Men dessa enkla sångens hjälpverktyg, hvilka förr funnos så godt som i alla hem, voro röstens tjänarinnor, icke härskarinnor eller förtryckare. De angåfvo dock tonen och ledde rösten; och det af nutiden för “enfaldigt“ ansedda sångsättet följde den naturliga musikaliska grundsats, att människorösten, såsom denskönaste faktorn på tonkonstens område, måste vara nummer ett, under det att instrumenterna fingo nöja sig med att komma i andra rummet. Då musikinstrumentet, äfven det skönaste, endast kan ljuda sina melodier utan annat innehåll än välljudet och endast därigenom kan tilltala vår känsla, så kan och bör människorösten, såsom utgången ifrån och tillhörande ett lefvande, förnuftigt väsen, tilltala oss icke ensamt genom ljudet, melodien, utan ock genom det till melodien hörande innehållet af ord och tankar. Men så långt hafva vi kommit i förkonstling och i underskattandet af detta människoröstens härliga företräde af förnuftigt instrument, att mången nutida musikälskare på fullaste allvar förfäktar den åsikten, att om endast ljudet för örat är skönt och tilltalande, det må gå med orden och innehållet, hjärtats känslostämning huru som helst. Med andra ord, man förnedrar människorösten till ett vanligt musikinstrument, till en “ljudande malm eller klingande bjällra“.

Sångöfningen i skolan bör i främsta rummet söka att hos ungdomen väcka och vidmakthålla kärlek till sången, icke hos några få utvalda, utan hos alla', lära hela ungdomsskaran. att det är både dess skyldighet och rättighet att deltaga i sången samt uppmuntra och utveckla i stället för att hindra, afskräcka och utstöta den svagt begåfvade, den svaga rösten. Den bör visa ungdomen, att för att lära sig sjunga fordras, liksom till hvarje annat företag, i främsta rummet vilja och flit, att i fråga om sång liksom inom andra områden visserligen mera begåfvade och rikare utrustade naturer gifvas, men att sångförmågan och det allt för ofta missbrukade ordet “öra“, örat för

musik, på långt när icke är så sällsynt som det påstås, utan finnes hos oss litet hvar; den bör lära de unge att, om dessa egenskaper, sångförmåga och öra icke vid de första försöken äro tillfinnandes eller kunna skönjas, ingen dock af denna orsak behöfver eller ens bör afhålla sig från sångöfning. De erhållas och utbildas båda två just genom sångöfningen, lik-som språksinnet och språkörat erhållas och utbildas genom språköfningen.

Det i senare tid i vissa skolor införda undervisnings-sättet att under sångundervisningstiden söka öfva hvarje lärjunge särskildt har ett visst berättigande. Dock torde denna art af undervisning, med fäst afseende på den korta tid som är afsedd för sång, svårligen föra till det mål, som bör vara skolans i afseende på sångundervisning, nämligen hela ungdomsskarans öfvande och deltagande i sång samt utbildandet af allas röst och öra, så långt sådant under skolans sångtimmar låter sig göra. Det ligger i denna undervisnings natur att hufvudsakligast fästa afseende vid och utbilda välljudet hos de få sjungande, som den hinner öfva, under det att sångens innehåll och ord, hjärtestäm-ningen, om icke alldeles försummas, dock i väsentlig grad lämnas å sido. Äfven denna öfning afser mera att af lärjungen utbilda en liten artist än att låta sången i sin helhet, både ord och ljud, utöfva sitt förädlande inflytande på hjärtat och karakteren. Försummandet af detta senare är hufvudfelet hos vår svenska musikundervisning i skolorna. Den samhörighetskänsla, som är ett så utmärkande, välgörande och väckande drag, i synnerhet hos den allmänna unisona sången, den finnes icke vid den sångundervisning våra skolor i allmänhet gifva sina lärjungar.

Under läraremötet i Helsingborg 1890 yttrade professor F. A. Wulff följande på tal om sångundervisningen i skolorna: “Kan man tänka sig något mer afvita än att i skolan låta ynglingar, nästan barn, sjunga tenor, bas och sålunda nästan med säkerhet få sina röster fördärfvade, såsom allt för ofta hän dt! — Kvartettsången i all ära, — i sitt slag och på sin plats är den förtjusande, och vi svenskar hafva bragt den till heder och värdighet af konst — men den har gjort ,oss oberäknelig skada, ty det är den, som ruinerat vår samfällda, unisona sång, liksom körsången på orgelläktaren hotar att undantränga den enstämmiga kyrkosången. Det vore beklagligt, om kyrkosången skulle ersättasaf dylik körsång och den unisona sambvämssången af kvartettsång. Det är alltför få deltagare i den allmänna sången i skolorna. Man tror, att de icke ha röst, men det torde vara oriktigt, ty alla tala genuint sitt‘eget modersmål, med eller utan dialekt, och sjunga därvid aksentmelodier, som äro mycket konstigare, hafva ofantligt mycket svårare intervaller än som kunna komma i fråga vid sång. När den dagen kommer, då man i skolorna åter börjar odla den unisona sången, som tillika har fördelen att vida mera stärka lungorna, då är det säkert, att det skall finnas tillräckligt mycket att sjunga.“

Sångundervisningens mål är att uppfostra alla till sång och sångkärlek och detta icke blott för skolan, utan äfven för hemmet, under och efter skoltiden; den bör söka att gifva ungdomen håg och blick for en enkel och outtömlig källa till förädlande glädje, som sedan kan följa dem lifvet igenom. Må därför redan i skolan sången ljuda fulltonigt från hela ungdomsskaran, låt barna- och ungdomshjärtat tilltalas och värmas icke ensamt af melodien, ljudet, utan äfven af ordet, innehållet, tänk icke alltid och ensamt på örats njutning, utan lika mycket på hjärtats glädje, på stundens och ungdomens hänförelse för allt, som bör vara dem kärast, deras himmelske fader, hemmet, fosterlandet!

* *

*

Ej sällan höres den klagan, att kyrkosången allt mer och mer aftager, och beklagligen är detta fallet på många ställen i vårt land. Att ingå på en närmare utredning af orsakerna härtill skulle föra allt för långt på sidan om ämnet. Blott så mycket torde kunna sägas, att om enstämmig sång allmännare komme i bruk och till heders framförallt i hemmet och i skolan, om orgeln mera varsamt begagnades till ledning, icke till öfverröstande af sången i kyrkan samt om prästerskap och kantorer intresserade sig själfva och sina församlingar för den unisona psalmsången, ett bättreresultat skulle vinnas för höjande af gudstjänstens verkliga högtidlighet och kyrkobesökarnes stämmande till andakt i kristlig mening än det som kan ernås genom kyrkokörers in-öfvande och användande; ty deras sång, som hufvudsakligen lägger an på välljudet, undergräfver församlingens egen för att till slut göra den öfverflödig. Och för öfrigt — vi må hålla på välljudet aldrig så mycket — huru skall en

kyrkokör, äfven den bästa, kunna motsvara församlingens, hvarje enskild kyrkobesökares åstundan att genom sången frambära sitt hjärtas behof af och längtan efter tröst, uppmuntran och frid i Gud, huru skall en kyrkokör kunna tolka det gudomliga ordets kraft på den enskilde och de heliga känslor, som för hvarje kyrkobesökare böra i anda och sanning vara när-varande? Afven om nu kyrkokören förmådde att för hvarje kyrkobesökare så att säga individualisera hans behof och känslor, så torde detta dock omöjliggöras redan däraf, att orden och innehållet af kyrkokörens sång vanligen icke kunna af församlingen uppfattas. Skola kyrkokörer finnas till, så böra textorden till deras sånger på förhand meddelas församlingen, så att den åtminstone vet, hvad kören sjunger. Men om man nu kan hafva fördrag med sådana kyrkokörer, hvilkas deltagare af verkligt andligt behof och nitälskan för gudstjänstens högtidlighet drifvas att åtaga sig att gifva uttryck åt andras andaktskänslor, så böra af-lönade, hyrda kyrkokörer absolut icke tålas vid firandet af en evangelisk-luthersk gudstjänst. Kyrkokörerna, af hvilken beskaffenhet de vara må, stå för öfrigt näppeligen i god samklang med andan i en evangelisk-luthersk gudstjänst; ty denna fordrar i främsta rummet församlingssång, icke körsång.

.* *

*

I det gamla Hellas var det under nationalsång som hären marscherade mot fosterlandets fiender. Kan vår svenska armé under fosterländsk sång gå fienden till mötes? Får den erfara den glädje, det hopp och den förtröstan, somden ädla sången skänker människohjärtat? Skulle så icke vara fallet, så förefinnes en betänklig brist i vår militära uppfostran, ty här om någonstädes är den fosterländska sången på sin rätta plats. Soldaten, såväl befäl som manskap, bör vara så genomträngd af vikten och betydelsen af det värf, hvaråt han ägnar sin sträfvan och i hvilket han kanske skall offra sitt lif, att han, då det en gång gäller på fullt allvar, kan draga ut icke blott med säker hand och säkert öga, utan äfven med säkert hjärta, med den hjärtestämning, som kommer af kärleken till hem och fosterbygd och allt godt och ädelt vi äga. Endast ur en sådan känsla spirar det mod, den uppoffrande tapperhet, den dådkraftiga anda, som vet af intet hinder och som består i farans stund. En sådan anda finner icke näring och stöd af lättsinniga soldätvisor eller eländiga slagdängor, ty dylika visor alstra intet mod. Gustaf Adolf och hans män gingo döden till mötes, afsjun-gande psalmer, som genomandades af bergfast och segerglad trosvisshet. Det mod, som besjälade gamle herr Sten och hans trupper i slaget på Brunkeberg och i farans stund skaffade dem seger, tog sig uttryck i afsjungandet af en fosterländsk sång. Och i en senare tid visade den förste Napoleons krig, hvad entusiasmen och hänförelsen, eldade af Marsel-jäsens toner, kunde åstadkomma mot hela det öfriga Europa. I soldatens uppfostran, från den högsta till den lägsta, bör den fosterländska sången öfvas och öfvas så, att den älskas därför att den rör hemmet och allt annat oss dyrbart, öfvas så att den kan förädla sinnet, stärka modet och krafterna samt gifva allvar åt tanken på hans ansvarsfulla kali.

* *

*

Man fordrar ej för mycket af ett folks sångundervisning, då man begär, att den skall motarbeta skrål och oljud, och detta kan den göra därigenom, att barnen i ungdomen inlära sådana lättsjungna enstämmiga sånger, i hvilka stundens öfversvallande känslolif kan få ett naturligt aflopp.Ofta nog då “stämningen är hög“, bryter den inneboende glädjen fram i skrål och oljud hos festdeltagarne. Men hade de från barndomens sångundervisning fört med sig ut i lifvet orden och melodierna till ett' 50- eller 100-tal sånger, så hade skrålet måhända förvandlats till några enstämmiga sånger, där så väl ord som melodi medverka till en mera sansad, men därför icke mindre glad sinnesstämning. Men nu går större delen af vår ungdom ut i lifvet utan att kunna sjunga en enda sång, och de få, som öfvas, kunna ej sjunga annat än sin stämma, hvarför äfven de tiga, om de icke kunna för tillfället hoplappa en flerstämmig sång. Att i stället sjunga en enstämmig sådan, tänker ingen på, äfven om en eller annan* af de närvarande händelsevis skulle känna orden till en sådan. Hardt nära den enda enstämmiga sång, som s. k. bildade människor här i landet tämligen allmänt tyckas känna till och hvilken också enstämmigt plägar sjungas i samkväm, torde vara — “helan går“, “halfvan går“. I sanning ett sorgligt bevis på sven-skarnes nuvarande sångkärlek och sångförmåga! I parentes tillåter jag mig anmärka, att kvartettsången på senare tid icke

ens unnat den enstämmiga sången att få i okvald besittning äga ofvannämnda sångprodukt.

På sista tiden hafva särskildt bland våra lärare förmärkts glädjande tecken till ett mera allmänt behjärtande af den enstämmiga sångens värde. Jag vill särskildt erinra om de många vackra sånger, hvilka så kraftigt bidrogo att gifva lyftning åt förhandlingarna vid det senaste allmänna nordiska läraremötet i Stockholm. Äfven vid sommarkurserna i våra universitetsstäder har enstämmig sång flitigt öfvats. Helt säkert hemförde deltagarne i dessa möten därifrån ett lifligt uttryck af det förädlande i dylika sångstunder. Ville de hvar och en på sitt verksamhetsområde rätt kraftigt omsätta dessa sina intryck i handling och själfva anordna sådan enstämmig sång bland sina lärjungar, så kunde här inträda en löftesrik begynnelse till bättre tider för den folkliga sången i vårt land. Och det behöfves mer än väl,

Föreningen Heimdale folkskrifter, 40. 2ty den svenska sången är numera ingalunda någon folkets egendom. Det är nästan omöjligt, att vid samkväm eller högtidliga tillfällen, äfven om dessa senare äro af aldrig så stor fosterländsk betydelse, åstadkomma någon sång såsom uttryck för stämningen. Den stora massan förhåller sig stumt åhörande och får nöja sig med att uppfånga ett eller annat fragment af den beställda konstsången, om sådan utföres. Någon allmän högtidsstämning, någon djupare sam-känsla af vördnad och kärlek gent emot det för alla gemensamma fosterlandet kan på detta sätt svårligen åstadkommas. I detta hänseende stå vi tillbaka för flera utländska folk, ej minst för våra bröder norrmännen. Deltagare i Nansen-festligheterna hafva skildrat, hvilket öfverväldigande intryck det gjorde, när den oöfverskådliga folkmassan enigt och kraftigt uppstämde Norges härliga folksång: “Ja vi elsker dette landet.“ Äfven hos oss hafva under de senaste åren erkännansvärda försök gjorts att åstadkomma allmän enstämmig sång vid fosterländska fester såväl inomhus som i fria luften. Oftast har man därvid afsjungit “Du gamla, du friska, du fjällhöga Nord.“ Dessa exempel mana till efterföljd; deltagandet i sången vid dylika tillfällen borde kunna blifva långt allmännare än hvad hittills varit händelsen.

Någon torde måhända fråga, om sångens ställning i vårt land är så mycket sämre nu än fordom, om det verkligen sjöngs mera förr än nu i Sverige? Forskningen.lär oss, huru våra folkvisor uppkommit under medeltiden såsom en yttring af en tidsanda, då lifvet var mera enkelt än nu, och samhällsklasserna icke fientligt stodo emot hvarandra. Just den samhällighetskänsla den för med sig, det att den kan sjungas och kännas af alla, utgör hemligheten af folkvisans skönhet. Hon fortfor sedermera att lefva på folkets läppar, och under reformations- och renässanstidehvarfvet finna vi sången hemvan hos våra store och bildade. Om de fleste medlemmarne af Wasahuset och äfven om deras hof står det särskildt antecknadt, att “de älskade sång och musik och visste vackert sjunga och spela på luta“. Och för attkomma till en närmare tid skall jag tillåta mig anföra en rätt märklig tidsbild för belysningen af sången och sångens allmännelighet förr här i landet. Under sitt outtröttliga arbete med att undan förstörelse rädda landets och folkets ännu här och där kvarvarande minnen, hvilka troligen eljest af vindarne för dagen skulle bortsopats, har Dr Hazelius lyckats komma öfver några anteckningar, gjorda af en fattig sockenskomakare i Småland, Jonas Stolt. Denne Stolt berättar i dessa sina “Minnen“ från sin fattiga hembygd både omständligt, sant och väl, huru allmogen där lefde och hade det på 1820-talet. Äfven om sången talar han och säger: “Ännu denna tid hördes sång af ungdomen öfverallt, sent och bittida, ute under arbetet, hemma i ladugårdarna och inne vid spinnrocken; men det har sedan af-tynat mer och mer. Om vi nu höra några sjunga i denna gammalmodiga form, så heter det: ’De skråla’.“ — Samma erfarenhet äges ju ock af de äldre ibland oss, i synnerhet af dem, som äro födda och uppfostrade på landet. De minnas nog från barndomen, huru sången var hemma öfverallt, ej blott hos de mera bildade, utan hos allmogen, i bondens stuga och i backstugusittarens koja, huru unga och gamla fröjdades af jullekssångerna, huru män och kvinnor sjöngo under sina arbeten hemma och ute, huru vallhjonen för-ljufvade sitt ensamma lif med sångens toner, huru med ett ord sången var hemvan öfverallt och hos alla?

* *

*

Det framgår af det förut sagda, hvilka medel som företrädesvis böra användas till sångens upphjälpande. Det första oundgängliga villkoret härför är, att vi själfva icke sticka under stol med det verkliga förhållandet, utan

offentligt och enskildt erkänna och påpeka sångens tillbakagång här i landet samt allvarligt bemöda oss att utfinna botemedel mot det öfverklagade onda. Härvidlag har tidnings-pressen en uppgift att fylla, väl värd att ställas vid sidan af dess andra fosterländska uppgifter. Vidare måste sången åter upptagas såsom en allmän rättighet och angelägenhet och komma till heder i alla hem. De bland oss, som hittills blifvit hållna och ansedda som obegåfvade i sångväg, vi måste fordra såsom vår rätt att få öfva oss i den sångart, som lämpar sig för oss, vi måste, äfven vi, äga rätt att, då hjärtat är fullt, deltaga i sången utan att af de öfver-lägsna förmågorna, såsom nu sker, nedtystas, vi måste fordra att åtminstone en sång jämte konstsången förekommer, i hvilken vi efter vår ringa förmåga kunna deltaga. Våra gamla fosterländska melodier måste åter intaga högsätet, och detta i verkligheten, i praktisk utöfning, i stället för att vi nu tro oss göra nog med att helt patetiskt då och då säga några granna ord om deras skönhet. Med ungdomen måste hufvudsakligast den enstämmiga sången öfvas, och dess berättigande, liksom den lilla röstens och flertalets ej blott rättighet, utan desslikes skyldighet att sjunga bör erkännas och respekteras. Alla barn, ej blott de från början intresserade och begåfvade, måste deltaga i de enstämmiga sångöfningårna. Sångens ledning bör hufvudsakligast ske med rösten eller med enkla musikaliska verktyg, icke med starka människorösten öfverröstande instrumenter. Sånglärarens rätt att utan föregången flerårig öfning befria lärjunge från sångöfning bör borttagas, likaså de s. k. sångprofven, innan långvarig öfning föregått. Man bör ej pröfva förr än man åtminstone försökt att framkalla och öfva röst och öra. Sist och icke minst bör sången åter upptagas i våra hem äfven för de små barnen, så att de före inträdet i skolan äro vanda vid sång och älska sången. Där i hemmet lämpar den sig väl. Mammas röst är alltid skön för barnet. Om barnets sång har ju den store barnavännen själf sagt: “af barns och spenabarns mun har jag mig ett lof beredt“.

Den unisona sångöfningen skall ledas på ett förståndigt och omsorgsfullt sätt med noggrant iakttagande af.röstens beskaffenhet, dess utbildning och förändring under uppväxttiden, undvikande af öfveransträngning samt förhindrande af skrik i sången, ty skrik är icke sång. Omfattas den enstämmiga sångöfningen med kärlek och intresse och icke med ringaktning af den handledande, så har erfarenheten bevisat och bevisar dagligen, att en sådan sång och utbildning af allas öra och röst långt ifrån att förstöra tvärt om i längden lämnar ett för sången i allmänhet, konstsången icke ens undantagen, långt fördelaktigare resultat än den öfning, som blott kommer ett ringa fåtal till godo. — Hos jordens mest estetiska folk, grekerna, var den estetiska sidan ingalunda den förhärskande vid sången och sångundervisningen; de voro bäggedera uttryck för hela folkets naturliga lif. Men hos oss i Sverige är sångundervisningen och sången i sin helhet nära nog uteslutande estetisk. Sången har vikit från folkets läppar och hotar att stelna till en konstprodukt, tillgänglig endast för ett fåtal bildade. Det är från en sådan på samma gång trång och död ståndpunkt, som vi måste upprycka vår svenska sång. Den får ej längre afse det blott estetiska, utan därutöfver sträcka sitt inflytande till sinnesriktningen, till hemmet och fosterlandet. Den måste från skolan och ungdomsåren kvarstanna hos den i lifvet utgångna kvinnan och mannen, den måste tillgodose allas kraf och allas rätt, med ett ord: sången måste å ny o göras till hela vårt folks gemensamma egendom.

* *

*

Ingen må af det ofvanstående draga den slutsatsen, att jag ogillar eller är fiende till vare sig flerstämmig sång eller konstsång öfverhufvud. Visst icke, men hvad jag önskar, är, att vi till våra barns och äfven till alla andra mindre sångbegåfvades glädje och hälsosamma förströelse samt till sångens återupplifvande i vårt land icke ensidigt och uteslutande öfva den för största delen af människorallt för svårlärda stämsången, utan i stället afpassa sångöf-ningen efter flertalets natur och begåfning samt att vi ej så fösta oss vid melodien, att sångens ord och innehåll alldeles bortskymma eller rent af vanställas och förstöras. Sången är ju ett uttryck förnämligast för känslan, känslan af glädje eller sorg, förtröstan, längtan och hopp, och bör afspegla den för tillfället rådande sinnesstämningen. Alla dessa fördelar vinnas genom att något undanskjuta den flerstämmiga sången för att ur sin undangömda vrå bringa den mera enkla och blyga unisona sången till heders. Den är lätt att lära, fordrar mindre tid och inga större röstresurser. Den upptager i sitt vänliga sköte äfven det minsta, obetydligaste sångbidrag, stöter ingen tillbaka, lämpar sig både till körsång, sång i hemmen, på kalaser, på fältet, på utmarscher, i större

och mindre folksamlingar; med ett ord, den lämpar sig till folksång för alla. Då den är lätt att lära, tröttar den icke ut lärjungen med ständiga omtagningar och månadslånga öfningar. Skulle ett missljud här inkomma, så stör det föga. Vi kunna saklöst låta det ljuda så länge. Om några dagar ljuder det mindre skarpt, mindre illa. Måhända gör äfven den sångaren sitt bästa, det bästa han kan, och hvem vet, om icke han gläds af sin röst, af sin sång lika mycket som den mera sångbegåfvade. Gud har icke skapat allt lika fullkomligt, lika skönt. Den blyga violen får dock lefva sitt lif bredvid den sköna rosen. Härlig och skön finna vi näktergalens sång, men vi fröjdas äfven af trastens och lärkans. — Att förbjuda den mindre begåfvade sångaren att deltaga i sångens utöfning är ungefär lika omänskligt som att förbjuda den närsynte att skåda ut öfver ett solbelyst landskap. Båda kunna väl ej uppfatta skönheten vare sig i sången eller landskapet i samma grad och på samma sätt som de mera begåfvade; men de höra, de se efter sin begåfning, och vi hafva icke rätt att beröfva dem denna glädje, därför att vi måhända genom den störas i vår uppfattning. Den enstämmiga körsången är i ädlaste mening folklig.En synpunkt, som ej nog ofta och nog kraftigt kan framhållas och till hvilken jag därför till slut vågar återkomma, är sångens, särskildt den enstämmiga sångens uppfostrande betydelse. “Det är den fosterländska sången, som förmår folkets hjärta att vibrera, och lika säkert som det är med ett godt instrument, att ju oftare det får ge sin ton, dess bättre ger det resonnans, så är det ock med den fosterländska sången. Låf den ljuda ofta och af alla. En sådan enkel körsång verkar som ett uppfriskande bad, den är som en vattenström, som sköljer bort hvad som fläckar sinnet.“ (Lektor K. W. Melander).

En annan framstående skolman i vårt land säger: “I första rummet bör man hos lärjungarne väcka känsla och kärlek för deras eget land, så att de för detsamma vilja offra lif och blod med gladt mod och i förtröstan på Herrens hjälp. Och för att få dem därtill, för att väcka kärlek till fosterlandet, som omfattar ej blott själfva marken, som de trampa, utan allt ädelt och stort både i häfd, saga, natur och konst, för att få dem att älska detta, så skola de lära sig att läsa och sjunga därom, liksom de skola lära sjunga om Gud och hans kärlek till oss. Stora konungar och andra ädla män och kvinnor, “mandom och mod“, den sköna och härliga hemorten, minnet af liten Karins uppoffrande lydnad med mycket mera, det är skatter, som Gud ej utan orsak gifvit oss, och ve det folk, som blifver dessa sina stora och sköna minnen otroget; olyckliga de som, af hvilken orsak det vara må, ej taga vara på och odla de gåfvor, Gud på ett eller annat sätt gifvit. De folk, som så göra, skola snart mista sin plats på jorden som fria folk samt i och med detsamma ej uppfylla det mål, som Gud gifvit hvarje folk. Må vi därför äfven genom sången söka hos de unga väcka kärlek både till Gud och fosterland.“Förteckning

öfver några af de sånger, hvilka under sista åren in-öfvats enstämmigt i Palmgrenska Samskolan

i Stockholm.

Ur svenska hjärtans djup...............af Strandberg,

Yårt land (Pacius)...................„ Runeberg.

Du gamla, du friska..................„ Dybeck.

Mandom, mod och morske män...........„ Dybeck.

Den snöiga Nord är mitt fädernesland. . „ Topelius.

I Finland, där åto vi rofvor och gröt . . „ Topelius.

Söner af ett folk som blödt..........„ Runeberg.

Jag vet ett land.....................„ Nybloms.

Härliga land............................ Berger.

O yngling, om du hjärta har..........„ Lidner.

Sångarfanan åter höjes...............„ Frieberg

Dåne liksom åskan....................... Jolin.

Framåt, framåt på ljusets bana........„ Wennerberg.

O, låtom oss svärja ett fostbrödralag... „ v. Zeipel.

Känner du landet......................„ Malmström.

Ack, Värmeland........................„ Fryxell.

Suomis sång . t .... v. Qvanten.

Upp med fanan............................ Holmgren.

Hvi längtar du åter till fädernestrand . . „ Sehlstedt.

Du som världar har till rike..........„ Strandberg.

Blott en dag............................. Ahnfelt.

Bethlehems stjärna...................... Rydberg.

Härlig är döden (ur Dexippos).........„ Rydberg.

Vikingen..............................„ Gei jer.

Vikingabalk...........................„ Tegnér.

Rings drapa.............................. Tegnér.

Kung Karl den unge hjälte.............„ Tegnér.

Min fader var en ung soldat.............. Runeberg.Se öfver dal och klyfta...................af Tegnér.

Upp genom luften..........................„ Atterbom.

Yåren är kommen............................„ Dahlgren.

Vårvindar friska...........................* Nyberg.

Vintern rasat............................. „ Sätherberg.

Glad såsom fågeln.........................„ Sätherberg.

Du undersköna dal........................... Prins Gustaf.

Här är gudagodt att vara...................„ Wennerberg.

Storm och böljor...........................* Bellman.

Fjäriln vingad.............................„ Bellman.

Skogen står tyst...........................„ Lindblad.

Hvila vid denna källa ....„ Bellman.

Min lilla vrå..............................„ Wadman.

Jag sjunger hi och sjunger hej.............„ Sehlstedt.

Mitt lif är en våg.........................„ Nicander.

Blomman är min vän........................ „ Bottiger.

Klang, min vackra bjällra.................... Topelius.

Gossen min bor i Alunda by.................„ Afzelins.

Djupt i häftet på demantehällen .*.... „ Afzelius.

Källan sprang ur jordens barm..............„ Hedberg.

Och jungfrun gick åt källan.............. Folkvisa.

Kristallen den fina............................. „

Klara stjärna, du som strålar.................... „

Fjärran han dröjer.............................. „

•*

Till Österland vill jag fara..................... „

Rida, rida, ranka............................... „

Ä jänta å ja .... „

Tänker du, att jag förlorader är................. „

Vi ska’ ställa till en roliger dans .... „

Domaredansen.................................... „

Ja vi elsker dette landet.................„ Björnson.

Saeterjentens Sondag........................ Moe.

Brudefserd i Hardanger...................... Manch.

Hallo, hvor skoven runger................* Wergeland.

Det er et yndigt land....................... (Elensclilceger.

Kong Christian stod ved hojen mast . . . „ Etvald.Den tappre landssoldat.................af Faber.

Lsenge var Nordens.....................„ Ploug.

Dessutom hafva sjungits minst 200 koraler till vår svenska psalmbok, en del rytmiskt, samt 70 å 80 tyska, engelska och franska sånger.

Bland för enstämmig sång lämpliga sångböcker må nämnas:

Svensk Läraretidnings sångbok (Stockholm, Red. af Svensk Läraretidning; pris 40 öre).

EggeUngs sångbok (Lund, Gleerups förlag, pris 1,60).

Gyllenram-Holmberg, Soldatens sångbok (Stockholm, Falilcrantz’ förlag; pris 50 öre, melodihäfte 1 kr.).

A. T., Sjung med oss, Mamma! (Stockholm, Skoglunds förlag; pris för del I 1,50, för del II 1,75, för del 1111,75).